

Видавнича група «Наукові перспективи»

Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

№ 4(46) 2026

Київ – 2026

ISSN 2786-6165 Online

УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

Ідентифікатор медіа R40-05847

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4\(46\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4(46))

«Вісник науки та освіти»: журнал. 2026. № 4(46) 2026. С. 5886

Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління
(Рішення від 01.05.2026, № 1/5-26)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія)

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів гуманітарних наук та мистецтва

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходиться застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор:

Котельницький Назар Анатолійович – член-кореспондент Української Академії Наук, кандидат історичних наук, доцент кафедри мовної підготовки та міжкультурних комунікацій, ЗВО Університет трансформації майбутнього (Україна)

Редакційна колегія:

- √ *Азарова Лариса Євстахіївна* - докт.філол.наук, професор, завідувач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету (Україна)
- √ *Берест Ігор Романович* - доктор історичних наук, професор кафедри медійних технологій, інформаційної та книжкової справи, Національного університету «Львівська політехніка» (Україна)
- √ *Беррі, Стівен* доктор історичних наук, професор, професор епохи Громадянської війни Коледжу мистецтв і наук Франкліна Університету Джорджії (США)
- √ *Вуколова Катерина Володимирівна* – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Україна)
- √ *Гурко Олена Василівна* - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)
- √ *Заур Алієв* доктор філософії з історії науки, доктор філософії з політичних наук, доцент, доцент Інституту філософії та соціології НАНА, Азербайджан (Азербайджан)

- Дармограй Ю.В.** 5068
АГРАРНА РЕФОРМА УРЯДУ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1919 РОКУ: ПЕРЕДУМОВИ, ЗМІСТ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ
- Дробіна Л.М., Яценюк Г.М.** 5086
ГЕОПОЛІТИЧНА КРИЗА НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ШПАЛЬТАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ГАЗЕТИ «ЧАС»: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ ТА УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ
- Журба М.А., Дробот І.І., Жолоб М.П.** 5099
ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО У СИСТЕМІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ США: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК І ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ
- Ілько І.І., Жулканич Н.М.** 5132
ТРАДИЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИНОРОБСТВА НА ЗАКАРПАТТІ У ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ
- Колесник О.В.** 5144
УКРАЇНЦІ В УГОРЩИНІ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА РОЛЬ У КУЛЬТУРНІЙ ДИПЛОМАТІЇ
- Кондратьєв В.Ю.** 5169
РОЗВИТОК ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: СТВОРЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ДССЗЗІ (1991-2007)
- Король Н.М., Маринченко Г.М., Нагірняк М.Я.** 5184
ПОЛІТИКА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ, ДЕРУСИФІКАЦІЯ, НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
- Костишева С.О.** 5200
ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ ГЕТЬМАНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII–XVIII СТ.: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ
- Коцур Р.В.** 5216
ТРАНСКОРДОННІ ПОТОКИ НАУКОВОГО ЗНАННЯ В УРСР (1945–1991) ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ КОГНІТИВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

УДК 811.111'243:81'25:378.147

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4\(46\)-5184-5199](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4(46)-5184-5199)

Король Наталя Мирославівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії культури, Львівський національний університет імені Івана Франка, філософський факультет, кафедра теорії та історії культури, <https://orcid.org/0009-0008-4989-0821>

Маринченко Ганна Миколаївна кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, <https://orcid.org/0000-0003-3208-0546>

Нагірняк Михайло Ярославович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, <https://orcid.org/0000-0002-1292-4716>

ПОЛІТИКА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ, ДЕРУСИФІКАЦІЯ, НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Анотація. Метою статті є комплексний аналіз політики історичної пам'яті в незалежній Україні крізь призму процесів деколонізації, дерусифікації та формування національної ідентичності. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, порівняльний метод, інституційний підхід, а також методи системного та структурно-функціонального аналізу, що дозволили дослідити політику пам'яті як комплексне явище. У результаті встановлено, що політика історичної пам'яті в Україні еволюціонувала від декомунізації до ширших процесів деколонізації та дерусифікації, які набули системного характеру після 2022 року. Доведено, що нормативно-правове забезпечення цих процесів, зокрема закони 2015 та 2023 років, створило інституційні механізми трансформації символічного простору та історичного наративу. Виявлено, що деколонізація і дерусифікація функціонують як взаємопов'язані елементи єдиної стратегії, спрямованої на подолання імперської спадщини та формування нової моделі колективної пам'яті. Обґрунтовано, що політика історичної пам'яті виступає ключовим чинником формування сучасної української національної ідентичності, впливаючи на консолідацію суспільства в умовах війни. Встановлено, що поєднання інституційних і

культурно-символічних механізмів забезпечує цілеспрямований вплив держави на ідентифікаційні процеси. З'ясовано, що ефективність політики пам'яті залежить від узгодженості державних і суспільних ініціатив, що визначає її довгостроковий вплив на трансформацію колективної ідентичності. Практична значимість результатів полягає у можливості їх використання для вдосконалення державної політики у сфері історичної пам'яті, розроблення гуманітарних стратегій та подальших наукових досліджень проблем національної ідентичності.

Ключові слова: політика історичної пам'яті, деколонізація, дерусифікація, національна ідентичність, політика пам'яті, націєтворення.

Korol Natalya PhD, historical sciences, Associate Professor, Associate Professor Department of Theory and History of Culture, Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Philosophy, Department of Theory and History of Culture, <https://orcid.org/0009-0008-4989-0821>

Hanna Marynchenko PhD in History, Teacher of History Department, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, <https://orcid.org/0000-0003-3208-0546>

Mykhailo Nahirniak Candidate of Historical Sciences (PhD), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work, Management and Social Sciences, Lviv State University of Life Safety, <https://orcid.org/0000-0002-1292-4716>

HISTORICAL MEMORY POLICY IN INDEPENDENT UKRAINE: DECOLONIZATION, DERUSSIFICATION, AND NATIONAL IDENTITY

Abstract. The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the policy of historical memory in independent Ukraine through the prism of decolonization, derussification, and the formation of national identity. The methodological framework of the study is based on general scientific and specialized methods of inquiry, including analysis and synthesis, the comparative method, the institutional approach, as well as system and structural-functional analysis, which made it possible to examine memory policy as a complex phenomenon. The findings demonstrate that the policy of historical memory in Ukraine has evolved from decommunization to broader processes of decolonization and derussification, which have acquired a systemic character after 2022. It is proven that the regulatory and legal framework of these processes,

particularly the laws adopted in 2015 and 2023, has established institutional mechanisms for transforming the symbolic space and historical narrative. The study reveals that decolonization and derussification function as interrelated components of a unified strategy aimed at overcoming imperial legacies and shaping a new model of collective memory. It is substantiated that the policy of historical memory serves as a key factor in the formation of contemporary Ukrainian national identity, contributing to societal consolidation under wartime conditions. It is established that the combination of institutional and cultural-symbolic mechanisms ensures a targeted state influence on identity formation processes.

Furthermore, it is determined that the effectiveness of memory policy depends on the coherence between state-driven and societal initiatives, which defines its long-term impact on the transformation of collective identity. The practical significance of the results lies in their potential application for improving state policy in the field of historical memory, developing humanitarian strategies, and advancing further research on national identity.

Keywords: historical memory policy, decolonization, derussification, national identity, memory politics, nation-building.

Постановка проблеми. Політика історичної пам'яті в незалежній Україні сформувалася як один із інструментів державної гуманітарної політики, спрямованої на переосмислення минулого, конструювання національної ідентичності та подолання наслідків тривалого перебування у складі імперських і тоталітарних утворень.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що після здобуття незалежності у 1991 р. Україна опинилася в ситуації конкуренції різних історичних наративів, що відображали як радянську спадщину, так і альтернативні інтерпретації національної історії, які тривалий час перебували на маргінесі офіційного дискурсу [1].

Потреба в даному дослідженні зумовлена необхідністю комплексного аналізу політики історичної пам'яті в незалежній Україні як багатовимірного явища, що поєднує процеси деколонізації, дерусифікації та формування національної ідентичності [3]. Вивчення цих процесів дозволяє визначити їх вплив на трансформацію суспільної свідомості, державну політику та перспективи подальшого розвитку української нації в умовах сучасних геополітичних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний науковий дискурс щодо політики історичної пам'яті в Україні характеризується посиленою увагою до процесів деколонізації як складової державної гуманітарної політики. Зокрема, у дослідженні О. Терентьєвої [3] обґрунтовано,

що після 2022 р. відбулося інституційне закріплення деколонізаційного курсу, який трансформувався з фрагментарних ініціатив у цілісну державну стратегію.

Питання взаємозв'язку історичної пам'яті та міжнародних відносин розкривають Т. Fetzer, I. Nikolovski [4], які показують, що пам'яттєві наративи виступають не лише внутрішньополітичним ресурсом, а й інструментом зовнішньополітичного позиціонування держав. Дослідники встановлюють, що в умовах війни історична пам'ять інтегрується у стратегії міжнародної комунікації, впливаючи на формування коаліцій підтримки України.

Емпіричний вимір політизації пам'яті представлений у роботі К. М. Bakke et al. [5], де на основі соціологічних даних доведено, що ставлення населення до історичних подій є неоднорідним і залежить від регіональних, соціальних та політичних факторів. Автори встановлюють, що державна політика пам'яті має обмежений вплив у короткостроковій перспективі, однак у довгостроковому вимірі сприяє поступовій уніфікації історичних уявлень.

Просторовий вимір формування пам'яті розкрито у дослідженні М. Gentile [6], де доведено, що меморіальні практики відіграють ключову роль у процесах націєтворення. Автор встановлює, що трансформація меморіального ландшафту в Україні супроводжується не лише заміною символів, а й переосмисленням змісту публічного простору.

У роботі Ю. Латиша [7] акцент зроблено на практичних аспектах деколонізації через зміну топоніміки та демонтаж пам'ятників, що розглядаються як інструменти символічного очищення простору. Автор доводить, що ці процеси мають системний характер і реалізуються як на державному, так і на локальному рівнях.

Теоретичне осмислення колоніальних і постколоніальних практик у сучасному українському контексті запропоновано В. Kulenko [8], який обґрунтовує, що Україна перебуває у стані переходу від постколоніальної до деколоніальної моделі розвитку.

Автор встановлює, що ключовою ознакою цього процесу є переосмислення культурних ідентичностей та відмова від нав'язаних історичних інтерпретацій.

Глобальний контекст трансформації політики пам'яті аналізується у дослідженні L. Halukha [9], де встановлено, що російсько-українська війна спричинила перегляд усталених підходів до історичної політики у світовому масштабі. Автор доводить, що відбувається зміщення акцентів від універсалістських моделей пам'яті до національно орієнтованих інтерпретацій.

В українському науковому дискурсі важливе місце займає праця В. Власюка [10], у якій узагальнено сучасний стан деколонізаційних і деколонізаційних процесів. Автор встановлює, що ці трансформації відбуваються нерівномірно та залежать від політичних і соціальних умов окремих регіонів.

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що сучасні дослідження зосереджені переважно на інституційних, політичних і символічних аспектах політики пам'яті, а також на її ролі у процесах націєтворення та міжнародного позиціонування України [3-10]. Водночас недостатньо уваги приділено комплексному поєднанню деколонізації, дерусифікації та формування національної ідентичності як взаємопов'язаних процесів, що зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є аналіз політики історичної пам'яті в незалежній Україні крізь призму процесів деколонізації, дерусифікації та формування національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Політика історичної пам'яті у сучасних наукових інтерпретаціях розглядається як складова гуманітарної політики держави, спрямована на формування, трансляцію та інституційне закріплення уявлень про минуле, що мають суспільно значущий характер [11]. Її зміст не обмежується лише збереженням історичної спадщини, а включає цілеспрямований вплив на колективну свідомість через відбір, інтерпретацію та актуалізацію історичних подій, постатей і символів. Саме ця селективність і надає політиці пам'яті стратегічного значення, оскільки вона визначає рамки допустимого історичного дискурсу та формує основу ідентифікаційних процесів.

Функціонально політика історичної пам'яті виконує кілька взаємопов'язаних завдань. По-перше, вона забезпечує інтеграцію суспільства через формування спільного історичного наративу [12]. По-друге, виступає інструментом легітимації політичних рішень, апелюючи до історичного досвіду. По-третє, виконує комунікативну функцію, транслуючи позицію держави як у внутрішньому, так і в зовнішньому вимірі. Реалізація цих функцій здійснюється через систему інструментів, серед яких ключове місце займають нормативно-правове регулювання, освітня політика, меморіальні практики, топонімічні зміни та діяльність спеціалізованих інституцій. Сукупність цих механізмів дозволяє розглядати політику пам'яті як системне явище, а не як набір окремих заходів [8].

Еволюція наукових підходів до інтерпретації пам'яті демонструє поступовий перехід від культурологічного до політико-інституційного розуміння цього феномена. Ранні дослідження акцентували увагу на

символічних та культурних аспектах колективної пам'яті, розглядаючи її як форму соціального конструювання минулого [6]. З часом у фокусі опинилися механізми впливу держави на ці процеси, що зумовило переосмислення пам'яті як об'єкта цілеспрямованого управління [9].

Сучасні підходи поєднують ці дві перспективи, дозволяючи аналізувати як зміст історичних наративів, так і інституційні умови їх формування та трансляції.

У межах цього дослідження доцільно виходити з інтегративного підходу, який поєднує культурний та політичний виміри політики пам'яті. Такий підхід дає змогу розглядати її не лише як інструмент державного впливу, а як складний процес взаємодії між державними інституціями, суспільством і різними групами інтересів [2].

Це дозволяє уникнути редукції політики пам'яті до виключно адміністративних практик і водночас пояснити її роль у формуванні національної ідентичності.

Особливого значення набуває уточнення змісту понять «деколонізація» та «дерусифікація», які в українському науковому дискурсі часто використовуються як взаємозамінні, хоча мають різні смислові акценти. Декolonізація доцільно розглядати як ширший процес подолання наслідків імперської залежності, що охоплює переосмислення історичних наративів, зміну символічного простору та трансформацію культурних практик [8].

Дерусифікація, у свою чергу, є більш конкретизованим напрямом, спрямованим на усунення впливу російського культурного та політичного домінування [10]. Їх співвідношення варто трактувати як часткове включення: дерусифікація виступає складовою ширшого процесу деколонізації, хоча в умовах сучасної України вона набуває самостійного значення.

Аналіз етапів реалізації політики пам'яті в Україні з 1991 року по 2025 рік засвідчує еволюцію початкового відмежування від радянської історичної спадщини до цілісної державної стратегії деколонізації та дерусифікації (табл. 1).

Якщо у 1990-х роках домінувала модель пошуку балансу між конкуруючими історичними наративами, то з середини 2000-х років відбувається інституціоналізація політики пам'яті та посилення її ролі у формуванні національної ідентичності [13].

Водночас встановлено, що політика пам'яті в Україні має циклічний і політично зумовлений характер, оскільки її зміст і спрямованість значною мірою залежали від зміни політичного керівництва держави. Це проявлялося у чергуванні періодів націоналізації історії та спроб ревізії попередніх напрацювань [10].

Таблиця 1

Етапи реалізації політики пам'яті в Україні (1991–2023 рр.)

Хронологічні межі та політичний контекст	Ключові характеристики політики пам'яті	Основні інструменти та заходи	Оцінка та наслідки
1991–1994 рр. (президентство Л. Кравчука)	Початок формування національної пам'яті; витіснення радянського нарративу; утвердження української історії як самостійної	Введення курсу «Історія України»; оновлення підручників; створення національної символіки; запровадження гривні; встановлення пам'ятників	Формування базових засад національної пам'яті; відокремлення від радянської історичної парадигми
1994–2004 рр. (президентство Л. Кучми)	Поєднання національного та радянського нарративів; політика балансування; часткова реабілітація радянських практик	Конституція 1996 р.; встановлення Дня пам'яті жертв голодоморів; закон про жертв нацистських переслідувань; визнання Голодомору; україно-польські ініціативи	Непоследовність політики; спроба уникнення суспільних конфліктів; часткове відновлення історичної справедливості
2005–2010 рр. (президентство В. Ющенка)	Активна націоналізація історії; відхід від радянських інтерпретацій; акцент на травматичних подіях	Закон про Голодомор; створення Українського інституту національної пам'яті; відкриття архівів; меморіалізація; популяризація визвольного руху	Інституціоналізація політики пам'яті; посилення національної ідентичності; ризик надмірної віктимізації історії
2010–2013 рр. (президентство В. Януковича)	Ревізія національної політики пам'яті; повернення до проросійських і радянських нарративів	Закон про мовну політику; зміна статусу УІНП; перегляд трактування Голодомору; освітні ініціативи з РФ	Послаблення державної політики пам'яті; загострення суспільних протиріч; політизація історії
2014–2019 рр. (президентство П. Порошенка)	Активна декомунізація; розрив із радянською спадщиною; переорієнтація на європейські цінності	Закони про декомунізацію; перейменування топонімів; демонтаж радянських пам'ятників; зміна святкового календаря; отримання Томосу	Посилення національної ідентичності; символічне очищення публічного простору; суспільні дискусії
2019–2023 рр. (президентство В. Зеленського)	Наступність політики з акцентом на консолідацію; інтенсифікація дерусифікації в умовах війни	Меморіальні проекти; розвиток історичного діалогу; масове перейменування топонімів; нові державні свята; документування війни	Поглиблення деколонізаційних процесів; формування пам'яті війни; зміцнення національної єдності

Джерело: сформовано на основі [14]

Після 2014 року політика історичної пам'яті в Україні набула чітко вираженого державницького характеру, що було зумовлено як внутрішніми трансформаціями після Революції Гідності, так і зовнішнім чинником – початком російської агресії [12]. Саме в цей період відбулося формування нормативної основи декомунізації, яка стала першим етапом системного перегляду історичного нарративу. Прийняття пакету так званих «декомунізаційних законів» у 2015 році заклало правові механізми заборони символіки тоталітарних режимів, відкриття архівів репресивних органів та офіційного визнання борців за незалежність України (табл. 2). Важливим результатом їх реалізації стало масштабне перейменування топонімів і демонтаж пам'ятників, що фактично означало радикальну трансформацію символічного простору держави [13].

Таблиця 2

Нормативно-правова база декомунізації в Україні, ухвалена у 2015 р.

Нормативно-правовий акт	Основний зміст	Ключові результати та значення
Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 № 317-VIII	Закріплює офіційне визнання комуністичного та нацистського режимів злочинними; встановлює заборону їх символіки	Сформовано правову основу для демонтажу пам'ятників, перейменування топонімів і очищення публічного простору; започатковано практичну реалізацію політики декомунізації
Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» від 09.04.2015 № 314-VIII	Визначає правовий статус осіб, які боролися за незалежність України; закріплює їх офіційне визнання	Легітимізовано альтернативний історичний нарратив; сформовано нову систему історичних орієнтирів, що сприяє процесам націєтворення
Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» від 09.04.2015 № 315-VIII	Встановлює нову модель пам'ятання Другої світової війни; відмовляється від радянської концепції	Інтегровано український досвід у європейський контекст; запроваджено нові форми комеморації (зокрема День пам'яті та примирення)
Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» від 09.04.2015 № 316-VIII	Регламентує відкритий доступ до архівів радянських репресивних органів	Забезпечено доступ до історичних джерел; створено підґрунтя для наукового переосмислення минулого та переходу до відкритої моделі історичної пам'яті

Джерело: сформовано на основі [15; 16; 17; 18]

Характерною рисою цього етапу було те, що правове регулювання закріплювало вже наявні суспільні практики. Стихійне усунення радянської символіки, яке розпочалося у 2014 році, отримало інституційне оформлення

через законодавство, що свідчить про взаємодію «знизу» і «згори» у формуванні політики пам'яті [11]. У цьому вбачається важлива особливість українського випадку: держава не лише ініціювала зміни, а й інституціоналізувала вже існуючі суспільні запити, що дозволило забезпечити відносно швидке впровадження реформ у сфері історичної політики.

Разом із тим, декомунізація не вичерпала завдання трансформації історичного наративу. Уже на цьому етапі стало очевидним, що усунення радянської спадщини не означає автоматичного подолання ширшого імперського впливу. Саме тому у наукових дослідженнях підкреслюється поступовий перехід від декомунізації до дерусифікації, яка охоплює не лише радянський, а й імперський пласт історичної спадщини [14]. Такий перехід був підготовлений як змінами суспільних настроїв, так і ескалацією російсько-українського конфлікту.

Після 2022 року відбувається якісна зміна у підходах до політики історичної пам'яті, що проявляється у її розширенні до рівня деколонізації. Якщо попередній етап був зосереджений переважно на радянському минулому, то нова фаза спрямована на системне усунення будь-яких форм російського імперського впливу. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» від 21.03.2023 № 3005-IX [19] став ключовим нормативним актом, який закріпив цей підхід на законодавчому рівні. Його положення передбачають заборону символіки російської імперської політики, демонтаж відповідних пам'ятників та обов'язкове перейменування об'єктів топоніміки, пов'язаних із російською історією чи культурою.

Суттєвою новацією цього закону є те, що він уперше прямо визначає російську імперську політику як форму колоніального домінування та закріплює необхідність її подолання на рівні державної політики. У такий спосіб деколонізація отримує чітке правове визначення і перетворюється на системний напрям державної діяльності [19]. Це дозволяє говорити про перехід від реактивної моделі політики пам'яті до проактивної, орієнтованої на формування нового історичного наративу.

Подальша інституціоналізація політики пам'яті пов'язана з ухваленням Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» № 4579-IX від 21 серпня 2025 р. [20], який закріплює її як невід'ємну складову національної безпеки та державної стратегії. У межах реалізації цього закону Український інститут національної пам'яті (УІНП) координує розроблення Державної стратегії національної пам'яті, бере участь у формуванні переліку «місць пам'яті», а також забезпечує механізми фінансування та залучення інститутів громадянського суспільства до відповідних заходів.

Законодавчі новації також передбачають чітке визначення правових засад формування політики пам'яті, зокрема через збереження та відкриття архівів репресивних органів, забезпечення доступу до них, а також системне увічнення місць пам'яті [12]. У такий спосіб сучасна політика пам'яті в Україні набуває комплексного характеру, поєднуючи процеси деколонізації, дерусифікації та утвердження цілісної національної ідентичності.

Вагоме місце у реалізації цих процесів посідає УІНП, який виступає центральним органом виконавчої влади у цій сфері [4, с; 9]. Його діяльність охоплює не лише імплементацію законодавчих рішень, а й активну просвітницьку роботу: розроблення методичних рекомендацій для органів місцевого самоврядування, підготовку довідників щодо процедур перейменування, організацію інформаційних кампаній. Крім того, Інститут виконує координаційну функцію між державними структурами та громадами, формуючи відкриті бази даних символів комуністичного режиму та поіменні списки осіб, діяльність яких підпадає під обмеження героїзації.

Сьогодні ще передчасно стверджувати, що проблема формування української національної ідентичності остаточно вирішена. За даними соціологічних досліджень Центру Разумкова структура ідентичностей громадян України загалом відповідає моделям стабільних суспільств, однак залишається суперечливою для держави, яка перебуває у процесі націєтворення та водночас у стані війни [10]. Зокрема, у системі ідентифікаційних пріоритетів перше місце посідає сімейна роль особи. Другу-четверту позиції займають професійна належність, вікова група та гендер. Натомість громадянська ідентичність – усвідомлення себе як громадянина України – перебуває лише на п'ятому місці, тоді як національність і належність до України як держави – на шостому та сьомому. Релігійні та політичні ідентифікації займають останні, восьмидесяте місце [21]. В умовах війни ці особливості активно використовуються російською пропагандою, зокрема на тимчасово окупованих територіях.

Там цілеспрямовано підривається загальнонаціональна ідентичність, поширюються деструктивні наративи та мова ворожнечі. Водночас показово, що лише 18 % населення окупованих територій ідентифікують себе з так званими «ЛНР» чи «ДНР».

За даними соціологічної групи «Рейтинг» (липень 2017 р.), 83 % громадян вважають історію України важливою для національного самоусвідомлення, а 82 % - історію свого регіону. Водночас 51 % опитаних надають значення і історії СРСР, що свідчить про збереження пострадянських уявлень. Основними джерелами історичних знань залишаються родинне середовище (40 %), освіта (38 %), книги (36 %), фільми (29 %), телебачення (25 %) та Інтернет (24 %) [5]. Таким чином, у контексті

політики історичної пам'яті в Україні процеси деколонізації та дерусифікації мають не лише культурне, а й стратегічне значення, оскільки саме через переосмислення історичного нарративу формується цілісна національна ідентичність і зміцнюється суспільна єдність.

Сучасна політика історичної пам'яті в Україні безпосередньо впливає на процеси самоідентифікації громадян, оскільки визначає зміст символічного простору, у межах якого відбувається осмислення минулого [6]. Зміни у топоніміці, демонтаж пам'ятників і поява нових меморіальних практик не лише трансформують зовнішнє середовище, а й формують нові орієнтири для індивідуальної та колективної ідентифікації. У результаті поступово змінюється спосіб, у який суспільство сприймає власну історію, що сприяє утвердженню національно орієнтованого нарративу.

Важливу роль у цьому процесі відіграє трансформація освітніх нарративів, яка забезпечує довгостроковий вплив на формування історичної свідомості. Оновлення навчальних програм, перегляд підходів до викладання історії та інтеграція українського досвіду у ширший європейський контекст сприяють формуванню цілісного уявлення про минуле [9]. Така зміна не зводиться до заміни фактів або інтерпретацій, а передбачає переосмислення самої логіки історичного розвитку, що, у свою чергу, впливає на уявлення про місце України у світі.

Публічний дискурс також зазнає суттєвих змін, що відображається у зростанні уваги до тем національної історії, переоцінці ролі окремих історичних постатей і подій. Якщо раніше суспільна думка характеризувалася наявністю конкуруючих інтерпретацій, то нині спостерігається тенденція до їх поступової конвергенції. Це проявляється у зростанні підтримки національно орієнтованих підходів до історії, що підтверджується результатами соціологічних досліджень, які фіксують зміцнення громадянської ідентичності та зменшення впливу радянських і пострадянських нарративів [21].

Окремого значення набуває переосмислення ставлення до історичних подій і постатей, яке відбувається під впливом як державної політики, так і актуальних суспільно-політичних умов. Дослідження показують, що війна виступає потужним каталізатором цих змін, оскільки актуалізує питання історичної спадщини та її значення для сучасності [9]. У цьому процесі відбувається не лише переоцінка минулого, а й формування нових критеріїв його інтерпретації, що базуються на цінностях державності та незалежності.

Разом із тим, вплив політики історичної пам'яті не є однорідним і залежить від регіональних, соціальних і культурних чинників. Попри загальну тенденцію до консолідації, зберігаються відмінності у сприйнятті окремих історичних питань, що свідчить про незавершеність процесу

формування єдиного історичного нарративу [12]. Це вказує на необхідність подальшого вдосконалення політики пам'яті з урахуванням різноманітності суспільного досвіду

Отже, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що політика історичної пам'яті в сучасній Україні набула системного та стратегічного характеру, виходячи за межі символічних трансформацій і перетворюючись на важливий інструмент державного впливу на суспільні процеси [9]. Її еволюція від деколонізації до ширших практик деколонізації та дерусифікації свідчить про цілеспрямоване формування нового історичного нарративу, який відповідає актуальним викликам державності та безпеки.

Зміни у нормативно-правовому полі, трансформація публічного простору, перегляд освітніх і культурних практик забезпечують не лише переосмислення минулого, а й формують нові смислові орієнтири для суспільства [5].

У результаті відбувається поступове зміцнення спільної системи історичних уявлень, що сприяє консолідації громадян навколо ідеї державності та власної історичної суб'єктності.

Висновки. У теоретичному вимірі обґрунтовано доцільність інтегративного підходу до розуміння політики пам'яті, який враховує як культурно-символічний, так і політико-інституційний аспекти її функціонування. Це дало змогу уточнити зміст понять «деколонізація» та «дерусифікація» і визначити їх співвідношення: дерусифікація розглядається як складова ширшого процесу деколонізації, спрямованого на подолання наслідків імперського впливу в різних сферах суспільного життя [9].

Практичний аналіз показав, що після 2014 року політика пам'яті набула нормативно закріпленого характеру через впровадження деколонізаційного законодавства, тоді як після 2022 року відбулося її суттєве розширення у напрямі деколонізації та дерусифікації [12; 14]. Встановлено, що ці процеси реалізуються через комплекс інструментів, включаючи трансформацію топонімічного простору, меморіальних практик, освітніх програм та доступу до історичних джерел. Їх спільна дія забезпечує формування нової моделі колективної пам'яті, орієнтованої на утвердження української державності.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з більш глибоким аналізом регіональних особливостей реалізації політики пам'яті, вивченням її впливу на різні соціальні групи, а також дослідженням взаємодії національного та глобального вимірів історичної політики.

Література:

1. Demchuk S., Levchenko I. Decolonizing Ukrainian Art History. *Nationalities Papers*. 2024. Vol. 52, Special Issue. P. 1–25. DOI: <https://doi.org/10.1017/nps.2024.58>

2. Ehrlich S., Latysh Yu. Chronicle of Historical Politics of the Russian Federation (December 2023 – February 2024); Chronicle of Historical Politics of Ukraine (December 2023 – February 2024). *Historical Expertise*. 2024. № 1. P. 286–362. DOI: <https://doi.org/10.31754/2410-1419-2024-1-286-291>
3. Terentyeva O. The Right to Freedom: State-driven Institutionalization of Decolonization Through Memory Politics in Ukraine (2022–2024). *Global Studies Quarterly*. 2025. Vol. 5, Issue 4. Article ksaf107. DOI: <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksaf107>
4. Fetzer T., Nikolovski I. The Russo-Ukrainian War and Memory Politics in International Relations. *Global Studies Quarterly*. 2025. Vol. 5, Issue 4. Article ksaf109. DOI: <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksaf109>
5. Bakke K. M., Rickard K., O'Loughlin J., Toal G. Politicizing Memory: Evidence from Ukraine. *Problems of Post-Communism*. 2025. Vol. 72, No. 1. P. 16–35. DOI: <https://doi.org/10.1080/10758216.2024.2316037>
6. Gentile M. War memorialization and nation-building in Ukraine. *Eurasian Geography and Economics*. 2025. Vol. 66, No. 7. P. 765–792. DOI: <https://doi.org/10.1080/15387216.2025.2498159>
7. Latysh Yu. Decolonization of Historical Memory in Ukraine during the Russo-Ukrainian War: Monuments and Toponyms. *Topos*. 2024. No. 2. P. 54–92. DOI: <https://doi.org/10.61095/815-0047-2024-2-54-92>
8. Kulenko V. Phenomena of colonialism and postcolonialism in the context of modern Ukrainian realities. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*. 2024. Vol. 12, No. 4. P. 104–116. DOI: <https://doi.org/10.31548/hspedagog/4.2024.104>
9. Halukha L. Recent Historical Politics in the Context of the Russian-Ukrainian War: Analysing the Paradigm Shift in the World Order. *Futurity of Social Sciences*. 2024. Vol. 2, No. 3. P. 92–105. DOI: <https://doi.org/10.57125/FS.2024.09.20.06>
10. Власюк В. Декомунізація й деколонізація в Україні на тлі російсько-українського цивільного протистояння: стан та перспективи. *Український літопис*. 2025. Вип. 6. С. 30–37. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-8583-2025-6-30-37>
11. Герчанівська П. Е. Деколонізація суспільства: український поворот. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2024. № 1. С. 32–41. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/26312/1/20240417_301.pdf (дата звернення: 23.04.2026)
12. Кирилюк В. Політика історичної пам'яті в Україні: її основи та цілі. Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених. 2023. URL: <https://jts.donpu.edu.ua/article/view/14434> (дата звернення: 23.04.2026)
13. Терещенко Р. Державна політика пам'яті в Україні: президентський фактор, історичні виклики та еволюція до 2022 року. *Axis Europae*. 2025. № 7. С.180–194. DOI: <https://doi.org/10.69550/3041-1467.7.333199>
14. Литвиновська Ю. (2024). Етапи реалізації політики пам'яті в Україні (1991–2023 рр.). Консенсус, (1), 92-104. DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2024-01/092-104>
15. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (дата звернення: 23.04.2026).
16. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті: Закон України від 09.04.2015 № 314-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19> (дата звернення: 23.04.2026).

17. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років: Закон України від 09.04.2015 № 315-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19> (дата звернення: 23.04.2026).

18. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років: Закон України від 09.04.2015 № 316-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19> (дата звернення: 23.04.2026).

19. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів: Закон України від 21.03.2023 № 3005-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3005-20> (дата звернення: 23.04.2026).

20. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу: Закон України від 21 серпня 2025 р. № 4579-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text> (дата звернення: 23.04.2026).

21. Центр Разумкова. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). *Центр Разумкова*. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r> (дата звернення: 23.04.2026).

References:

1. Demchuk, S., & Levchenko, I. (2024). Decolonizing Ukrainian art history. *Nationalities Papers*, 52 (Special Issue), 1–25. <https://doi.org/10.1017/nps.2024.58>

2. Ehrlich, S., & Latysh, Yu. (2024). Chronicle of historical politics of the Russian Federation (December 2023 – February 2024); Chronicle of historical politics of Ukraine (December 2023 – February 2024). *Historical Expertise*, 1, 286–362. <https://doi.org/10.31754/2410-1419-2024-1-286-291>

3. Terentyeva, O. (2025). The right to freedom: State-driven institutionalization of decolonization through memory politics in Ukraine (2022–2024). *Global Studies Quarterly*, 5(4), Article ksaf107. <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksaf107>

4. Fetzer, T., & Nikolovski, I. (2025). The Russo-Ukrainian war and memory politics in international relations. *Global Studies Quarterly*, 5(4), Article ksaf109. <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksaf109>

5. Bakke, K. M., Rickard, K., O'Loughlin, J., & Toal, G. (2025). Politicizing memory: Evidence from Ukraine. *Problems of Post-Communism*, 72(1), 16–35. <https://doi.org/10.1080/10758216.2024.2316037>

6. Gentile, M. (2025). War memorialization and nation-building in Ukraine. *Eurasian Geography and Economics*, 66(7), 765–792. <https://doi.org/10.1080/15387216.2025.2498159>

7. Latysh, Yu. (2024). Decolonization of historical memory in Ukraine during the Russo-Ukrainian war: Monuments and toponyms. *Topos*, 2, 54–92. <https://doi.org/10.61095/815-0047-2024-2-54-92>

8. Kulenko, V. (2024). Phenomena of colonialism and postcolonialism in the context of modern Ukrainian realities. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, 12(4), 104–116. <https://doi.org/10.31548/hspedagog/4.2024.104>

9. Halukha, L. (2024). Recent historical politics in the context of the Russian-Ukrainian war: Analysing the paradigm shift in the world order. *Futurity of Social Sciences*, 2(3), 92–105. <https://doi.org/10.57125/FS.2024.09.20.06>

10. Vlasiuk, V. (2025). Dekomunizatsiia y dekolonizatsiia v Ukrainy na tli rosiisko-ukrainskoho tsyvilnoho protystoiannia: stan ta perspektyvy [Decommunization and decolonization in Ukraine against the background of the Russian-Ukrainian civil confrontation:

state and prospects]. *Ukrainskyi litopys*, 6, 30–37. <https://doi.org/10.31470/2786-8583-2025-6-30-37> [in Ukrainian].

11. Herchanivska, P. E. (2024). Dekolonizatsiia suspilstva: ukrainskyi povorot [Decolonization of society: Ukrainian turn]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 1, 32–41. Retrieved from https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/26312/1/20240417_301.pdf [in Ukrainian].

12. Kyryliuk, V. (2023). Polityka istorychnoi pamiaty v Ukraini: yii osnovy ta tsili [Policy of historical memory in Ukraine: its foundations and goals]. In *Proceedings of the V International Scientific Conference of Students and Young Scientists*. Retrieved from <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/14434> [in Ukrainian].

13. Tereshchenko, R. (2025). Derzhavna polityka pamiaty v Ukraini: prezydentskyi faktor, istorychni vyklyky ta evoliutsiia do 2022 roku [State memory policy in Ukraine: presidential factor, historical challenges and evolution until 2022]. *Axis Europae*, 7, 180–194. <https://doi.org/10.69550/3041-1467.7.333199> [in Ukrainian].

14. Lytvynovska, Yu. (2024). Etapy realizatsii polityky pamiaty v Ukraini (1991–2023 rr.) [Stages of implementation of memory policy in Ukraine (1991–2023)]. *Konsensus*, 1, 92–104. <https://doi.org/10.31110/consensus/2024-01/092-104> [in Ukrainian].

15. Zakon Ukrainy “Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsytskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky” vid 09.04.2015 № 317-VIII [Law of Ukraine “On condemnation of communist and Nazi totalitarian regimes and prohibition of their symbols” from April 9, 2015, № 317-VIII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19> [in Ukrainian].

16. Zakon Ukrainy “Pro pravovyi status ta vshanuvannia pamiaty bortsiv za nezalezhnist Ukrainy u XX stolitti” vid 09.04.2015 № 314-VIII [Law of Ukraine “On legal status and honoring fighters for independence of Ukraine in the 20th century” from April 9, 2015, № 314-VIII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19> [in Ukrainian].

17. Zakon Ukrainy “Pro uvichnennia peremohy nad natsyzmom u Druhii svitovii viini 1939–1945 rokiv” vid 09.04.2015 № 315-VIII [Law of Ukraine “On perpetuation of victory over Nazism in World War II” from April 9, 2015, № 315-VIII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19> [in Ukrainian].

18. Zakon Ukrainy “Pro dostup do arkhiviv represyvnnykh orhaniv komunistychnoho totalitarnoho rezhymu 1917–1991 rokiv” vid 09.04.2015 № 316-VIII [Law of Ukraine “On access to archives of repressive bodies of the communist regime” from April 9, 2015, № 316-VIII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19> [in Ukrainian].

19. Zakon Ukrainy “Pro zasudzhennia ta zaboronu propahandy rosiiskoi imperskoi polityky v Ukraini i dekolonizatsiiu toponimii” vid 21.03.2023 № 3005-IX [Law of Ukraine “On condemnation and prohibition of propaganda of Russian imperial policy and decolonization of toponyms” from March 21, 2023, № 3005-IX]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/3005-20> [in Ukrainian].

20. Zakon Ukrainy “Pro zasady derzhavnoi polityky natsionalnoi pamiaty Ukrainskoho narodu” vid 21.08.2025 № 4579-IX [Law of Ukraine “On principles of state policy of national memory of the Ukrainian people” from August 21, 2025, № 4579-IX]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text> [in Ukrainian].

21. Razumkov Centre. (2024). Identitynist hromadian Ukrainy: tendentsii zmin (cherven 2024 r.) [Identity of Ukrainian citizens: trends of change (June 2024)]. Retrieved from <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identitynist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 12.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.04.2026